

Зміст професійно-мобілізаційної компетентності майбутніх соціальних працівників**Богданова Інна Михайлівна¹***Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна*E-mail: bimodua52@gmail.comORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5754-3653>

Актуальність проблеми професійно-мобілізаційної компетентності зумовлюється професійними вимогами до здійснення фахової підготовки майбутніх соціальних працівників. Вона забезпечує готовність до перманентного удосконалення професійної компетентності та розкриває особистісні резерви майбутнього фахівця, тобто приховані внутрішні потенціали, які сприяють здатності до мобілізації зусиль, спрямованих на безперервний професійний та саморозвиток.

Мета статті полягає у визначенні сутності і структури феномена «професійно-мобілізаційна компетентність соціального працівника» та виявленні педагогічних умов формування. Для вирішення поставлених завдань використано комплекс методів: теоретичні методи: аналіз психолого-педагогічної теорії і практики вищої соціально-педагогічної освіти, власної викладацької діяльності та стандартів вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота»; емпіричні методи: діагностичні, обсерваційні.

З'ясовано, що професійно-мобілізаційна компетентність трактується як складна інтегрована якість особистості, що дозволяє усвідомлено й ефективно реалізовувати власну стратегію розв'язання спеціалізованих задач та практичних проблем у соціальній сфері або у процесі навчання. До структури професійно-мобілізаційної компетентності входить сукупність таких складників: особистісна змобілізованість, стан підготовленості, індивідуальний потенціал. Визначено умови, які забезпечують професійно-мобілізаційну компетентність: глибоке переосмислення наявних особистісних якостей та розвиток інших, необхідних для успішної професійної діяльності в нових змінених умовах існування; усвідомлення на рівні переконань власного індивідуального потенціалу в професійній підготовці.

Ключові слова: професійно-мобілізаційна компетентність, особистісна змобілізованість, індивідуальний потенціал.

Вступ. Ураховуючи сучасний стан розвитку цивілізації, що характеризується соціально-економічними і політичними перетвореннями, прискореним розвитком технологій, модернізацією процесів у різних сферах життя та докорінними змінами у структурі ринку праці, зникають одні професії і з'являються інші з невідомими характеристиками. Тому змінюються вимоги до освітнього процесу в закладах вищої освіти. В отриманні вищої освіти все більше уваги надається розвитку загальних і спеціальних компетентностей як таких, що забезпечують майбутньому фахівцю соціальної сфери можливість здобувати високий рівень академічних досягнень, готовність до професійної діяльності в постійно змінюваних умовах сучасного соціуму та розуміння, що треба безперервно вчитися впродовж життя. Відтак, означеному фахівцю для успішної діяльності в соціальній сфері необхідно мати сформовану готовність до мобілізації власних зусиль для перманентного удосконалення професійної компетентності. Напевно, мають бути розкриті особистісні резерви майбутнього фахівця, тобто приховані внутрішні потенціали, які забезпечуватимуть здатність до мобілізації зусиль, спрямованих на безперервний професійний та саморозвиток. Таким чином, професійна освіта має бути спрямована на формування професійно-мобілізаційної компетентності майбутніх фахівців, яка набуває особливого значення для ефективного реагування в умовах динамічних змін сучасного соціуму.

Проблему, пов'язану з формуванням різних видів компетентностей, таких як, наприклад, математичної компетентності, комунікативно-стратегічної, рефлексивної, фасилітаційної

¹ доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки, психології та педагогічних інновацій Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

здоров'язбережувальної тощо висвітлено у наукових працях цілого ряду науковців: М. Оліяр, К. Сократес, Е. Емре, Л. Малишева, О. Фокша та ін.

Аналіз соціально-педагогічних досліджень показав, що в Україні накопичено значний досвід професійної підготовки фахівців соціальної сфери з урахуванням компетентнісного підходу, який відповідає сучасним вимогам і який висвітлено у наукових працях (С. Архипова, О. Беспалько, І. Богданова, Р. Вайнола, А. Капська, Л. Міщик, В. Поліщук, С. Харченко та ін.). Науковцями висвітлено також особливості та умови розвитку професійної творчості, майстерності особистості, стимулювання її до самовдосконалення та саморозвитку (І. Бех, І. Зязюн, Н. Кічук, В. Парфенюк, С. Сисоєва, А. Рижанова та ін.)

Водночас аналіз наукових праць дає підстави для висновку, що визначення сутності професійно-мобілізаційної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери не була предметом спеціального наукового дослідження.

Мета та завдання дослідження: визначити сутність і структуру феномена «професійно-мобілізаційна компетентність соціального працівника» та обґрунтувати педагогічні умови щодо її формування.

Матеріали та методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано комплекс методів. З метою визначення поняттєво-категоріального апарату використано теоретичні методи: аналіз психолого-педагогічної наукової літератури, теорії і практики вищої соціально-педагогічної освіти, власної викладацької діяльності та стандартів вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти), затверджених наказом №556 та №567 МОН України від 24 квітня 2019 року.

З метою виявлення станів підготовленості до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників використано емпіричні методи: діагностичні (бесіди щодо специфіки майбутньої професійної діяльності, анкетування щодо індивідуальної професійної компетентності, тестування з метою з'ясування рівнів підготовленості до професійної діяльності, аналіз продуктів творчої діяльності для виявлення професійно орієнтованих інтересів), обсерваційні (спостереження, самооцінка, самоаналіз, рефлексія).

Результати дослідження. Результати теоретичного дослідження свідчать, що професійна компетентність майбутніх соціальних працівників набувається в результаті сформованості фахових, таких як: інтегральна, загальні компетентності та спеціальні (фахові, предметні). З'ясовано, що базовою інтегральною компетентністю має слугувати професійно-мобілізаційна компетентність, що трактується як складна інтегрована якість особистості, що дозволяє усвідомлено й ефективно реалізовувати власну стратегію розв'язання спеціалізованих задач та практичних проблем у соціальній сфері або у процесі навчання. Її ідеологія базується на розумінні себе як суб'єкта професійної діяльності, здатного до успішної реалізації завдань соціальної сфери в постійно змінюваних умовах існування. Встановлено, що зміна особистісного стану майбутнього фахівця залежить від сукупності обставин, які впливають на процес його зростання, що, у свою чергу, забезпечує певний стан підготовленості до життя загалом та до професійної діяльності зокрема. Серед згаданих обставин слід виокремити особистісну змобілізованість майбутнього фахівця.

Сутність особистісної змобілізованості, у свою чергу, визначається спрямованістю майбутнього соціального працівника до професійного саморозвитку та розуміється як фундаментальна здатність успішно виконувати будь-яку діяльність завдяки самонастроюванню на контроль своїх дій, яка залежить від вольової активності як самонастроювання на мобілізацію вольових зусиль, емоційного настрою як самоналагодування на мобілізацію захисних та управлінських резервів організму, енергодійності як самодетермінації на успішний результат діяльності (Богданова, 2018: 17).

Характерними ознаками прояву особистісної змобілізованості майбутніх фахівців соціальної сфери є: пізнавальна потреба як одна із інтегральних характеристик у з'ясуванні своїх можливостей та нерозкритих потенціалів; потреба в оволодінні знаннями, вміннями, навичками, досвідом діяльності, необхідними для успішного розкриття своїх можливостей та потенціалів; виконання навчальних, професійних та дослідницьких завдань; успішне виконання самостійних завдань, наявність інтересу до способів їх вирішення; потреба в пізнанні власного «Я», його позитивних і негативних характеристик; прагнення домагатись успіхів, не зважаючи на можливі труднощі, пов'язані із специфікою роботи; стійкий, глибокий інтерес до професійної діяльності, бажання реалізувати в ній свої можливості; стан підготовленості майбутніх фахівців до професійної діяльності.

У ході дослідження результатів підготовки майбутніх магістрів соціально-педагогічної роботи, яка здійснювалася за допомогою комплексної кваліфікаційної контрольної роботи, що містила тестові фахові завдання та завдання творчого характеру, було визначено три базових стани особистісної змобілізованості та підготовленості (пасивний, помірний і оптимальний) та три проміжних стани (адаптивний, результативний, конструктивний) (Таблиця 1).

Пасивний стан підготовленості майбутнього фахівця характеризується відповідним рівнем особистісної змобілізованості, а саме: вольовою пасивністю, має місце не стійкий прояв пізнавального інтересу щодо розв'язання проблем; емоційним дисонансом та енергобездіяльністю, тобто мало усвідомленим вмінням мобілізувати вольові зусилля, емоційно налаштуватися на успішну діяльність та доводити почату самостійну роботу до кінця. Цей рівень також характеризується низькою працездатністю, організованістю, активністю та відповідальністю (Богданова, 2018: 17-18).

Адаптивний стан підготовленості характеризується можливістю усвідомлювати взаємозв'язок і взаємозалежність власних потреб, прагнень, конкретної роботи над собою з очікуваними досягненнями поставлених перед собою цілей. В цьому стані вибудовується норма – зразок майбутньої професійної діяльності і усвідомлюється генеральна мета власного саморозвитку. Він знаходиться на стику пасивного і помірного стану та слугує містком між ними.

Помірний стан підготовленості віддзеркалює відповідний рівень особистісної змобілізованості і свідчить: про вольову нестабільність при розробці програм залучення виховного потенціалу соціуму для спільної діяльності; про емоційне відсторонення та енергонестійкість, тобто про нестійкий інтерес до проблеми дослідження та недостатньою готовністю свідомо долати труднощі при розв'язанні проблем; про нестабільне емоційне самонастроювання на успішну діяльність у межах магістерської підготовки. Майбутні фахівці не завжди виявляють такі якості як: зібраність, рішучість, зосередженість, самостійність.

Результативний стан підготовленості майбутніх магістрів до професійної діяльності трактується як можливість використовувати особистісний потенціал, зумовлений задатками, нахилами, здібностями та отриманими знання, уміння, навичками для досягнення успіху в діяльності. Енергодійність цього стану виявляється в прагненні до самореалізації, самоактуалізації, самовдосконалення тощо. Він знаходиться на стику пасивного і оптимального станів та слугує містком між ними, минаючи помірний стан.

Оптимальний стан підготовленості відображає також відповідний рівень особистісної змобілізованості і визначається вольовою активністю, емоційним резонансом, енергодійністю, тобто здатністю проявляти максимум зусиль контролювати свої дії, емоційний стан, що забезпечує мобілізацію своїх потенційних можливостей, які сприяють досягненню успіху в підготовці до професійної діяльності. Характерною ознакою цього стану є прояв якостей, а саме: цілеспрямованості, сміливості, позитивного ставлення до процесу навчання, прагнення отримувати успішні результати як в навчанні, так і в майбутній професійній діяльності.

Конструктивний стан підготовленості визначався усвідомленням можливості моделювати особистісно-орієнтовну діяльність, актуалізувати саморозвиток, спрямовувати зусилля на подолання перешкод, звужувати або розширювати види діяльності, генерувати знання та досвід, заражати ними інших. Цей стан знаходиться на стику помірного і оптимального станів і слугує містком між ними.

Таблиця 1.

Таблиця оцінювання станів особистісної змобілізованості та підготовленості майбутніх магістрів соціально-педагогічної сфери у 2018/2019 навчальному році за результатами комплексної контрольної роботи

Стан особистої змобілізованості, підготовленості	Сума балів	ECTS	Оцінка національна	Кількість магістрантів
Пасивний	60 – 63	E	Задовільно	2 (12,5%)
Адаптивний	64 – 73	D	Задовільно	3 (18,75%)
Помірний	74 – 81	C	Добре	2 (12,5%)
Результативний	82 – 89	B	Добре	5 (31,25%)
Оптимальний	90 – 95	A	Відмінно	4 (25%)
Конструктивний	96 – 100	A	Відмінно	-

Результати оцінювання свідчать, що незначна кількість магістрантів (31,25%) були на пасивному і адаптивному рівнях сформованості, а переважна більшість майбутніх фахівців перебуває на помірному, результативному та оптимальному рівнях (68,75%) особистісної

змобілізованості та підготовленості. Відтак, означені стани сформованості сприяють мобілізації вольових зусиль особистості та її стабільному емоційному настрою на поступовий перехід від нижчого рівня підготовленості до вищого та забезпечують домінування особистісної змобілізованості майбутнього фахівця, що, у свою чергу, запускає здатність контролювати свої думки, дії, емоції, тобто управляти собою. Однак конструктивний рівень особистісної змобілізованості та підготовленості не зафіксовано, що свідчить про не готовність магістрантів брати під контроль усе, що відбувається з ними у професійній діяльності, відслідковувати причини і наслідки діяльності, ставлення до своїх дій і до дій інших, відчувати упевненість у прийнятті самостійних рішень тощо.

Для з'ясування індивідуальних траєкторій саморозвитку майбутніх соціальних працівників було запропоновано визначати індекс індивідуального потенціалу, а саме: усвідомленої потреби досягати успіху в професійній діяльності, наявності домінантних прагнень, упевненості у своїх можливостях, сформованості професійних намірів, переконаності у самоефективності та здатності до життєвої снаги й оптимізму тощо.

Індекс індивідуального потенціалу (ІІП) майбутнього фахівця в процесі підготовки можна подати у вигляді формули:

$$(O3+CP)*C=IIP, (1)$$

O3 – особистісна змобілізованість, CP – стан підготовленості, C – ставлення як різновид психічної енергії, що впливає на комбінацію особистісної змобілізованості, як спрямованості до професійного саморозвитку та стану підготовленості, як рівня засвоєння професійних компетентностей.

Ставлення визначаються очікуваннями, які еквівалентні переконанням про себе і своє світосприйняття. Ставлення створюють самоконцепцію, тобто універсальну програму вимог до себе, до своєї особистості, процесу і результату професійного саморозвитку. Самоконцепція майбутнього фахівця це система переконань, що передують досягненням і поведінці у житті загалом та у професійній сфері, зокрема, і провіщає їх. Основна теза самоконцепції визначається тим, що переконання як внутрішня домінанта особистості впливає на діяльність і поведінку зовні. Самоконцепція складається з трьох частин: ідеальний професійний образ як комбінація якостей і властивостей, якими майбутній фахівець захоплюється в інших професіоналах, це сума домінантних прагнень; власний образ, як спосіб думок про себе; самооцінка – це те, що ми відчуваємо по відношенню до себе, це джерело енергії, ентузіазму, життєвої снаги та оптимізму.

Ідеальний образ потужно впливає на поведінку і професійну діяльність та одноразово формує комплекс намірів і прагнень. Власний образ як «внутрішнє дзеркало» дозволяє вдосконалювати результати професійної підготовки та поведінки. Самооцінка складається із двох чинників. Перший чинник залежить від того, як особистість сприймає себе як цінність незалежно від зовнішніх обставин, другий чинник визначається почуттям власної ефективності, упевненості у власній компетентності, у здатності досягати успіху у професійній діяльності.

Індекс індивідуального потенціалу майбутніх фахівців узгоджується з визначеними рівнями, а саме: пасивним (невпевненістю у своїх можливостях досягати успіху); адаптивним (сформованість домінантних прагнень); помірним (сформованість намірів досягати успіху); результативним (сформованість домінантних прагнень і намірів досягати успіхів); оптимальним (впевненість у своїх можливостях досягати успіхів і успішне виконання завдань); конструктивним (переконаність у самоефективності та здатність до життєвої снаги та оптимізму).

За результатами вибору майбутніми фахівцями проблеми дослідження (актуальність обраної теми), написання та захисту магістерських робіт (глибина аналізу та рівень інформаційного забезпечення, здатність до самостійного теоретичного і практичного обґрунтування отриманих результатів та пропозицій, здатність до самоефективності) було визначено рівні індивідуального потенціалу, а саме: пасивний, адаптивний, помірний, результативний, оптимальний та конструктивний (Таблиця 2).

Таблиця 2.

Таблиця оцінювання індексу індивідуального потенціалу майбутніх магістрів соціально-педагогічної сфери у 2018/2019 навчальному році за результатами захисту магістерських робіт

Індекс індивідуального потенціалу	Сума балів	ECTS	Оцінка національна	Кількість магістрантів
Пасивний	60 – 63	E	Задовільно	-
Адаптивний	64 – 73	D	Задовільно	1 (6,25%)
Помірний	74 – 81	C	Добре	5 (31,25%)

Результативний	82 – 89	B	Добре	3 (18,75%)
Оптимальний	90 – 95	A	Відмінно	4 (25%)
Конструктивний	96 – 100	A	Відмінно	3 (18,75%)

Аналіз результатів вимірювання індексу індивідуального потенціалу свідчить, що на пасивному рівні не зафіксовано жодного майбутнього фахівця, а на адаптивному лише 6,25%. На помірному, результативному та оптимальному рівнях стало 75% майбутніх фахівців, а на конструктивному – 18,75%.

Порівняльна характеристика двох результатів оцінювання свідчить про кількісну перевагу (75% проти 68,75%) індексу індивідуального потенціалу, що дозволяє дійти висновку про переконаність майбутніх фахівців у своїх можливостях щодо вдосконалення власних знань, умінь, навичок, досвіду професійної діяльності. Індекс індивідуального потенціалу (18,75%), зафіксований на конструктивному рівні у деяких магістрантів свідчить про їх переконаність у самоефективності та здатності до життєвої снаги та оптимізму у розв'язанні складних професійних завдань.

Висновки. У процесі аналізу практичного складника підготовки майбутніх соціальних працівників встановлено, що до структури професійно-мобілізаційної компетентності входить сукупність таких складників: особистісна змобілізованість, стан підготовленості, індивідуальний потенціал. Діяльність закладу вищої освіти (ЗВО) передбачає створення відповідних умов, що сприяють успішній підготовці майбутніх фахівців до професійної діяльності, наприклад: активізація позитивної настанови на професійну діяльність; забезпечення сприятливої атмосфери в ході пізнавальної діяльності; залучення майбутніх фахівців до практико-орієнтованої професійної діяльності тощо. Поряд з ними, слід особливого значення надати умовам, які забезпечують професійно-мобілізаційну компетентність та розкривають особистісні резерви професійного потенціалу майбутнього фахівця. Однією з таких умов є *глибоке переосмислення наявних особистісних якостей та розвиток інших, необхідних для успішної професійної діяльності в нових змінених умовах існування*. Важливою якістю, на наш погляд, виступає особистісна змобілізованість майбутнього фахівця.

Другою умовою щодо активізації та розкриття особистісного резерву майбутнього фахівця є *усвідомлення на рівні переконань власного індивідуального потенціалу у професійній підготовці*.

Предметом подальших наукових досліджень убачаються проблеми, пов'язані із виявленням інших особистісних якостей майбутніх соціальних працівників, які необхідні та достатні для успішної професійної діяльності.

Література

Богданова І. М. Сучасні тенденції становлення та розвитку особистості майбутнього магістра соціально-педагогічної сфери. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка.* – Випуск 24 (I том): збірник наукових праць. – К.: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 15-20.

The content of the future social workers' professional mobilization competence

Bogdanova Inna²

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky", Odesa, Ukraine

The topicality of the problem dealing with the professional mobilization competence is determined by professional requirements to the professional training intended for the future social workers. It provides readiness for permanent improvement of professional competence and discloses future specialist's personal reserves, we mean hidden internal potentials which contribute to the ability to mobilize the efforts aimed at continuous professional and self-development.

The purpose of the article is to determine the nature and structure of the phenomenon called «professional mobilization competence of a social worker» as well as to identify the pedagogical conditions facilitating its development. A set of methods was used to solve the assigned tasks: theoretical methods: the analysis of psychological and pedagogical theory and practice of higher social and pedagogical education, the analysis of personal teaching activity and higher education standards in the specialty 231 «Social Work»; empirical methods: diagnostic, observational.

² Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Pedagogy, Psychology and Pedagogical Innovations at the State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

It's been determined that the professional mobilization competence is interpreted as a complex integrated quality of an individual which allows conscious and effective implementation of his / her own strategy aimed at solving specialized tasks and practical problems related to the social sphere or to the educational process.

The structure of the professional mobilization competence comprises a set of these components: personal mobilization, state of preparedness, individual potential. The conditions providing the development of the professional mobilization competence have been determined: deep rethinking of the existing personal qualities and improvement of the other ones which are necessary for successful professional activity under the new changed conditions of existence, awareness at the level of beliefs in the individual potential within the training.

Keywords: *professional mobilization competence, personal mobilization, individual potential.*

References

Bohdanova, I.M. (2018). Suchasni tendentsiyi stanovlennya ta rozvytku osobystosti maybutn'oho mahistra sotsial'no-pedahohichnoyi sfery [Modern tendencies of formation and development of personality of the future master of social-pedagogical sphere]. *Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Sotsial'na robota. Sotsial'na pedahohika – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Social work. Social pedagogy.* Kyiv: Vydavnytvo NPU imeni M. P. Drahomanova, (vol. 24), (pp. 15-20) [in Ukraine].

Accepted: August 30, 2019

